

Тақырыбы: мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту.

Алиева Жанаргүль Сағынбайқызы «Балдырған» бөбекжайы Тәрбиеші

Барлық ата – аналардың арманы-баласын белсенді, белсенді, үйлесімді дамыған адам ретінде өсіру, ол өмір сүруге, басқа адамдармен сөйлесуге және басқаларға қызықты болуға мүдделі.

Қарым-қатынасты оқытудың негізгі компоненттерінің бірі-балалардың сөйлеу дамуы. Сөйлеуді дамыту бойынша жұмыс жасау процесі көбінесе ұзақ және қарапайым емес. Бірақ бұл қорқынышты емес. Тәрбиеші мамандығы сіздің көз алдыңызда кішкентай адамның өзгеретіні, оның мүмкіндіктерінің ауқымы кеңейіп, сөйлеу - ойлар мен сезімдерді білдіру құралы байып кететіні таңқаларлық. Баламен, тіпті сөйлей бастаған ең кішкентайымен жұмыс жасай отырып, біз, ересектер, оған жанымыздың, жүрегіміздің бір бөлігін саламыз.

Сөйлеу-бұл білім алу, психикалық функцияларды дамыту, өзін-өзі көрсету және басқаларды білу, қарым-қатынастың негізгі құралы. Сөйлеу адамның туа біткен қабілеті емес. Ол кішкентай адамның дамуымен біртіндеп қалыптасады. Баланы ана тілінде сөйлеуге үйрету, ересектер сонымен бірге оның ақыл-ойы мен эмоционалды саласын дамытуға ықпал етеді.

Дыбыстық сөйлеу баланың өміріне туылғанға дейін енеді, бұл баланың болашақ психикалық әл-ауқатына бей-жай қарамайды. Анасы онымен бірдеңе түсініп, түсіне алмаған кезде онымен сөйлесе бастайды, бірақ кішкентай адамның миы мектепке дейінгі балалық шағында сақталатын дыбыстық сөйлеуге туа біткен сезімталдыққа ие. Қарым-қатынас баланың анасымен емес, бесследно өтеді. Өмірдің алғашқы айларынан бастап ол анасының және оның туған кезінен бастап оған жақын басқа жақындарының дауысына белсенді жауап береді. Баланың дамуы, оның сөйлеуі көбінесе ересектер мен балалар арасындағы жақындық дәрежесіне, олардың арасындағы қарым-қатынас сипатына байланысты болады.

Егер баланың айналасындағы ересектер оны нәресте кезінен бастап дұрыс сөйлеуге үйрете бастаса, онда мұндай бала қалыпты дамиды: ол елестету, содан кейін ойлау және елестету қабілетіне ие. Себебі сөйлеу еліктеу процесінде дамиды.

Бала балабақшаға келгенде, оның қарым-қатынас шеңбері кеңейеді. Ол құрдастарымен және ересектермен сөйлесуді үйренеді. Бала ересек адамның сөзін тыңдауға, естуге және түсінуге, сұрақтарға жауап беруге, басқа балалардың қатысуымен сөйлеуге, бір-бірін тыңдауға үйренеді. Тәрбиешінің сөйлеуіне үлкен талаптар қойылады. Сөйлеу айқын мәнерлі, жайбарақат болуы керек.

Сөйлеу баланың қоршаған орта туралы білімін үнемі кеңейтуге, жаңа нәрсені үйренуге, тәжірибе жинауға мүмкіндігі болған кезде дамиды. Бала қозғалуы, әрекет етуі керек. Ол үшін белгілі бір жағдайлар жасау керек. Баланың сәтті дамуы үшін пәндік-дамытушылық орта қажет, өйткені пәндік іс-әрекет жетекші іс-әрекетке айналады. Ерте жастағы бала ойыншықтармен (пирамидалар, машиналар, қуыршақтар және т.б.), театрлармен (қуыршақ, саусақ үстелі және т. б.) іс-әрекеттерді белсенді меңгереді, қоршаған орта объектілеріне, әсіресе ересек адамның қолында екендігіне қызығушылық танытады. Ол ересектердің іс-әрекеттері мен олардың

сөйлеуіне еліктеуге тырысады. Тәрбиешінің басты міндеті-іс-әрекетті бай және алуан түрлі ету. Баламен қарым-қатынас жасау кезінде сіздің әрекеттеріңізге түсініктеме беру және баланың іс-әрекеттерін заттармен бірге сөйлеу маңызды. Ол нысандардың аттарын, олардың қасиеттерін, іс-әрекеттердің аттарын есте сақтайды. Баланың пәндік іс-әрекетте жинаған әсерлері сөздікті байыту мен кеңейтуге негіз болады. Баланың өз бетінше сөйлеу әрекеттерін ынталандыру қажет. Ересектер оны тыңдағысы келген кезде нәресте белсенді сөйлей бастайды.

Әсіресе бейімделу кезінде балалардың назарын аударатын даму ортасын құру және оны әртүрлі материалдар мен жабдықтармен толтыру қажет. Балаларды кітап бұрышы, театр бұрышы, әсіресе қолғап пен саусақ театрлары қызықтырады. Балалар сүйікті кейіпкерлерімен ертегіні тыңдауға және көруге қуанышты, олар көңіл-күйді көтереді, сөйлеуді дамытады. Театр ойындары балалардың жан-жақты дамуына үлкен әсер етеді, көркемдік құралдардың барлық жиынтығына әсер етеді. Көркем әдебиет, сонымен қатар, жалпы білім беру мен сөйлеуді дамытудың қиын мәселесінде маңызды көмекші болып табылады. Балаларға халықтық және авторлық ертегілерді, питомниктер мен рифмаларды мүмкіндігінше жиі айтып, оқып шығу керек. Балалар А.Барто, с. Маршак, с. Михалков, к. Чуковскийдің өлеңдерін тыңдағанды ұнатады. Бұл авторлардың әдеби шығармалары бала кезінен адал серіктер болып қала береді. Сондай-ақ, кез-келген іс-әрекетті ауызша халық шығармашылығымен (жуу, киіну және т.б.) сүйемелдеу керек.

Баланың сөйлеуін дамытудың тағы бір маңызды құралы - ұсақ моториканы ынталандыру. Баланың саусақтарының қозғалғыштығы мен ептілігін дамыту қажет. Ол қаламдарының қимылдарын қаншалықты жақсы игерсе, соғұрлым оның сөйлеуінде сәттілік болады. Бұл үшін көптеген құралдар бар: ойыншықтар, әртүрлі мөлшердегі және пішіндегі заттар, ойындар, соның ішінде саусақ театры және т. б. Сөйлеу сапасы-баланың зияткерлік және эмоционалды даму деңгейінің көрсеткіші. Сондықтан, нәресте өзіне бағытталған сөйлеуді жақсы түсініп қана қоймай, өзі сөйлегісі, сөйлегісі келетін жағдайды жасау керек. Бұл ойын арқылы жақсы (үстел, дидактикалық, мобильді, дөңгелек би).

Ерте балалық шақта сөйлеуді дамыту екі жолмен жүреді: ересектердің сөйлеуіне назар аударылады және өзіндік белсенді сөйлеу қалыптасады. Сөйлеу өзінің жетекші функцияларын орындай бастайды: коммуникативті (сөйлеу қарым-қатынасына деген қажеттілік қалыптасады), танымдық (сөйлеу балаға өз тәжірибесін берудің маңызды құралына айналады), реттеуші (бала өз іс-әрекеттерін сөйлеумен бірге жүре бастайды).